

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Факультет економіки та менеджменту
Кафедра економіки, підприємництва та туризму**

Кваліфікаційна робота на правах рукопису

ГЛУЩЕНКО ТЕТЯНА РУСЛАНІВНА

УДК 338.5:631.115

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**Удосконалення механізму ціноутворення на продукцію
СВК «Ружинський»**

**Спеціальність 051 «Економіка»
Подається на здобуття освітнього ступеня “Бакалавр”**

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень, використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____Тетяна ГЛУЩЕНКО

**Керівник роботи:
Скидан Олег Васильович,
доктор економічних наук, професор**

Житомир-2026

**Висновок кафедри економіки, підприємництва та туризму
за результатами попереднього захисту кваліфікаційної роботи**

Протокол засідання кафедри економіки, підприємництва та туризму
№____ від «__»____ 2026 р.

Завідувач кафедри економіки,
підприємництва та туризму,
д. е. н., професор

_____ Наталія ВАЛІНКЕВИЧ
(підпис)

«__»____ 2026 р.

Гарант ОПП «Економіка»
першого (бакалаврського) рівня,
к. е. н., доцент

_____ Інна ГРАБЧУК
(підпис)

«__»____ 2026 р.

Результат захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти: Глущенко Тетяна Русланівна
захистив кваліфікаційну роботу з оцінкою:
сума балів за 100-бальною шкалою _____
за національною шкалою _____

Секретар ЕК

_____ (підпис) _____ (ім'я та прізвище)

Анотація

Глущенко Т.Р. «Удосконалення механізму ціноутворення на продукцію СВК «Ружинський». Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «бакалавр» за спеціальністю 051 «Економіка». Поліський національний університет, 2026.

У дослідженні розкрито економічну сутність ціноутворення, визначено основні фактори та методи формування цін в умовах ринкової економіки. Проведено оцінку ефективності механізму ціноутворення у СВК «Ружинський», проаналізовано динаміку цін, собівартості продукції та фінансово-економічних показників діяльності підприємства. Обґрунтовано напрями удосконалення механізму ціноутворення, які спрямовані на підвищення конкурентоспроможності продукції, прибутковості та ефективності господарської діяльності підприємства.

Ключові слова: механізм ціноутворення, собівартість продукції, ефективність, конкурентоспроможність, прибутковість.

SUMMARY

Glushchenko T.R. «Improvement of the pricing mechanism for the products of the Ruzhynskyi Industrial Complex». Qualification work in the form of a manuscript.

Qualification work for the degree of bachelor in the specialty 051 «Economics». Polissia National University, Zhytomyr, 2026.

The study reveals the economic essence of pricing, identifies the main factors and methods of price formation in a market economy. The effectiveness of the pricing mechanism in the Ruzhynskyi Industrial Complex is assessed, the dynamics of prices, product costs and financial and economic indicators of the enterprise are analyzed. Directions for improving the pricing mechanism are substantiated, aimed at increasing the competitiveness of products, profitability and efficiency of the enterprise's economic activities.

Keywords: pricing mechanism, cost of production, efficiency, competitiveness, profitability.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕХАНІЗМУ ЦІНОУТВОРЕННЯ НА ПРОДУКЦІЮ ПІДПРИЄМСТВА	8
Висновки до Розділу 1	15
РОЗДІЛ 2 ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕХАНІЗМУ ЦІНОУТВОРЕННЯ НА ПРОДУКЦІЮ СВК «РУЖИНСЬКИЙ»	16
Висновки до Розділу 2	28
РОЗДІЛ 3 ОБГРУНТУВАННЯ НАПРЯМІВ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ЦІНОУТВОРЕННЯ НА ПРОДУКЦІЮ СВК «РУЖИНСЬКИЙ»	29
Висновки до Розділу 3	38
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	41
ДОДАТКИ	45

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах господарювання ціна та механізм ціноутворення є одними з ключових інструментів функціонування ринкової економіки, оскільки саме вони визначають ефективність виробничої діяльності підприємств, рівень їх конкурентоспроможності та фінансової стійкості. Раціонально сформована система ціноутворення забезпечує можливість підприємству адаптуватися до змін ринкового середовища, підтримувати стабільність діяльності та досягати стратегічних цілей розвитку.

Формування оптимальної ціни на продукцію дозволяє підприємству вирішувати низку важливих завдань, серед яких: забезпечення прибутковості діяльності, розширення ринкових позицій, підвищення обсягів реалізації продукції, зміцнення конкурентних переваг та утримання стабільного попиту. Водночас традиційні підходи до формування цін в умовах динамічного ринку поступово втрачають ефективність, що зумовлює необхідність удосконалення механізму ціноутворення на продукцію підприємств відповідно до сучасних економічних викликів. Саме тому проблема удосконалення механізму ціноутворення на продукцію підприємств набуває особливої актуальності, адже від цін на продукцію підприємства значною мірою залежать фінансові результати та перспективи розвитку підприємства.

Особливого значення проблема адаптації системи ціноутворення набуває для підприємств аграрного сектору, зокрема сільськогосподарських виробничих кооперативів. В умовах посилення конкуренції на аграрному ринку, нестабільності цін на сировину, зміни купівельної спроможності населення та впливу зовнішніх економічних факторів підприємства змушені оперативно реагувати на ринкові зміни та вдосконалювати власну цінову політику. Для СВК «Ружинський» ефективне ціноутворення є важливою передумовою забезпечення конкурентоспроможності продукції, оптимізації витрат та підвищення результативності господарської діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Значний внесок у розвиток теоретичних і практичних аспектів ціноутворення зробили вітчизняні: Андрійчук В. Г., Балабанова Л. В., Герасимчук В. Г., Давиденко Н. М., Дикань В. Л., Назаренко І. Л., Жмайлов В. М. та зарубіжні науковці: Маршал А., Сміт А., Самуельсон П. Котлер Ф., які досліджували економічну сутність ціни, методи її формування, особливості цінових стратегій та вплив ринкових факторів на процес прийняття цінових рішень.

Водночас недостатньо дослідженими залишаються питання удосконалення системи ціноутворення на підприємствах аграрного сектору з урахуванням сучасних економічних викликів, що обумовлює необхідність подальших наукових розробок у даному напрямі.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є узагальнення теоретичних основ і методичних підходів до удосконалення механізму ціноутворення на СВК «Ружинський».

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань: дослідити економічну сутність механізму ціноутворення на підприємстві; визначити чинники, які впливають на процес формування цін на продукцію підприємства; проаналізувати особливості механізму ціноутворення на СВК «Ружинський»; оцінити вплив цінових рішень підприємства на результати його фінансово-господарської діяльності; обґрунтувати напрями вдосконалення механізму ціноутворення підприємства; запропонувати економічні механізми підтримки ефективного цінового механізму СВК «Ружинський».

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження є удосконалення механізму ціноутворення на СВК «Ружинський». Предметом дослідження є сукупність теоретичних основ та практичних аспектів удосконалення механізму ціноутворення СВК «Ружинський» в умовах конкурентного ринкового середовища.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема: методи аналізу та синтезу для розкриття теоретичних аспектів системи ціноутворення; графічний метод з

метою наочного подання результатів дослідження; метод структурно-логічного аналізу при обґрунтуванні напрямів удосконалення цінового механізму підприємства.

Інформаційну основу дослідження становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з проблематики ринкового ціноутворення, нормативно-правові акти у сфері господарської діяльності, спеціалізовані монографічні видання, статистичні матеріали, аналітичні звіти щодо розвитку аграрного ринку України, а також фінансова звітність СВК «Ружинський».

Перелік публікацій за темою дослідження. Результати кваліфікаційного дослідження опубліковано:

1. Глущенко Т. Удосконалення механізму ціноутворення на сільськогосподарську продукцію. *Менеджмент сталого розвитку організацій: стратегії, інновації, цифрові рішення: збірник матеріалів науково-практичної конференції*. Житомир. Поліський національний університет. 2026. С. 44-47.

2. Глущенко Таня. Фінансові аспекти ціноутворення на аграрну продукцію в умовах війни. *Економіка та підприємництво в умовах сучасних викликів: матеріали збірника IV Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Житомир. Поліський національний університет. 2026. С. 409-411.

Практичне значення отриманих результатів. Практична значущість випускної кваліфікаційної роботи полягає у розробці рекомендацій щодо удосконалення механізму ціноутворення СВК «Ружинський», оптимізації витрат діяльності та підвищення ефективності управління процесом формування цін на продукцію. Запропоновані інструменти дозволять підприємству посилити конкурентні позиції на ринку, підвищити привабливість продукції для споживачів та адаптувати механізм ціноутворення до сучасних ринкових умов.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота загалом складає 40 сторінок, містить 5 рисунків, 14 таблиць, 16 додатків. Список використаних джерел складається із 40 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕХАНІЗМУ ЦІНОУТВОРЕННЯ НА ПРОДУКЦІЮ ПІДПРИЄМСТВА

У сучасному економічному середовищі, яке характеризується процесами глобалізації, активним розвитком інновацій, цифрових технологій та економіки знань, проблема формування ефективного механізму ціноутворення залишається однією з найскладніших для суб'єктів господарювання. Здатність підприємства оперативно реагувати на зміни ринкової кон'юнктури, прогнозувати тенденції розвитку ринку та приймати обґрунтовані стратегічні рішення щодо рівня цін на продукцію є визначальним чинником забезпечення його конкурентоспроможності та утримання стійких позицій на ринку. Ціна є однією з базових категорій ринкової механізму ціноутворення та відображає вартість товарів і послуг у грошовому вимірі і є ключовим механізмом взаємодії між виробниками і споживачами [5, с. 13].

Вітчизняні та зарубіжні науковці по-різному трактують сутність ціни (додаток А). Однак більшість визначень зводяться до того, що ціна є грошовим вираженням вартості товару та важливим регулятором ринкових відносин [1,10,15]. Ціна виконує одночасно інформаційну, стимулюючу, регулюючу та розподільчу функції, визначаючи ефективність розподілу ресурсів у суспільстві та формуючи основу ринкового саморегулювання (додаток Б). Функції ціноутворення відображають багатогранний вплив ціни на результати діяльності підприємства та ринкові процеси. Їх ефективна реалізація сприяє підвищенню конкурентоспроможності продукції, забезпеченню прибутковості виробництва та досягненню стратегічних цілей підприємства.

Ціна в ринковій економіці є комплексним інструментом, що одночасно забезпечує відшкодування витрат, стимулює розвиток виробництва, регулює попит і пропозицію та координує розподіл ресурсів. Вона є основою ринкового саморегулювання та визначає економічну поведінку учасників ринку, створюючи передумови для ефективного функціонування ринкової системи.

Ціна є грошовим вираженням суспільно необхідних витрат на виробництво товару чи послуги, що включає витрати матеріальних ресурсів, праці та капіталу, а також дозволяє підприємству отримати прибуток [1, с. 245]. Через ціну відбувається не лише покриття виробничих витрат, а й встановлення взаємовигідного співвідношення між продавцем і покупцем. Для виробника вона сигналізує про доцільність виробництва певного товару, а для споживача про цінність продукції та можливість її придбання.

Методи ціноутворення, які наведено у додатку В, є сукупністю способів визначення ціни на продукцію або послуги з урахуванням витрат підприємства, попиту, рівня конкуренції та споживчої цінності товару. Вибір конкретного методу залежить від цілей підприємства, ринкової ситуації та особливостей діяльності суб'єкта господарювання. Вибір методів ціноутворення значною мірою залежить від специфіки ринкового середовища, у якому функціонує підприємство, а також від стратегічних орієнтирів його цінового механізму.

Вагоме місце у системі економічного регулювання займає механізм ціноутворення, за допомогою якого забезпечується узгодження економічних інтересів учасників ринкових відносин та прийняття ефективних фінансово-господарських рішень. Механізм ціноутворення слід розглядати як комплекс організаційних, економічних та методичних заходів, спрямованих на формування вартості товарів і послуг із врахуванням впливу державного регулювання та соціально-економічних умов розвитку суспільства [12, с. 16].

Ефективний механізм ціноутворення є одним із ключових елементів функціонування сучасного підприємства, оскільки забезпечує взаємозв'язок між процесами управління витратами, формуванням прибутку та реалізацією стратегічних цілей діяльності. Такий механізм передбачає координацію управлінських функцій, використання економічних важелів і методів впливу на результати господарської діяльності на всіх рівнях управління підприємством.

У науковій літературі представлено значну кількість підходів до формування механізму ціноутворення, які різняться структурою елементів та їх рівнем. Найбільш поширеними є моделі, засновані на витратному та ціннісному

підходах до ціноутворення. Зазначені концепції відображають два базові напрями обґрунтування ціни: орієнтацію на витрати підприємства та орієнтацію на споживчу цінність продукції для покупця (рис. 1.1).

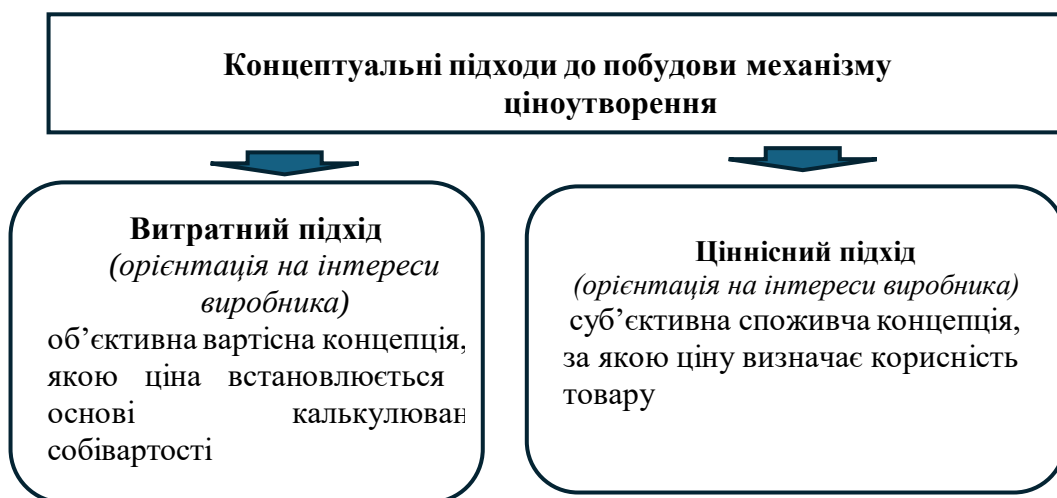

Рис. 1.1. Концептуальні підходи до формування механізму ціноутворення на підприємстві

Джерело: сформоване автором на основі джерел [5,11].

Формування механізму ціноутворення базується на кількох ключових принципах, що забезпечують ефективне управління ціноутворенням на продукцію підприємства (додаток Г). Дотримання принципів ціноутворення дозволяє підприємству формувати економічно обґрунтовані та конкурентоспроможні ціни, забезпечувати прибутковість діяльності й адаптуватися до змін ринкового середовища. Для аграрних підприємств особливо важливими є принципи відшкодування витрат, прибутковості, гнучкості та врахування конкурентної ситуації на ринку.

Механізм ціноутворення охоплює сукупність процесів, пов'язаних із розробленням, обґрунтуванням, ухваленням та реалізацією цінових рішень. Крім того, він включає обґрунтування цілей ціноутворення, аналіз внутрішніх і зовнішніх факторів впливу, вибір методів встановлення ціни та формування базового рівня ціни на продукцію. Важливе місце у даному процесі належить ціновій політиці підприємства, яка має формуватися у тісному взаємозв'язку із загальною стратегією розвитку підприємства та його маркетинговими цілями.

Цінова політика підприємства спрямована на досягнення конкретних цілей, які наведено на рис. 1.2.

Рис. 1.2. Основні цілі цінової політики підприємства

Джерело: сформоване автором на основі джерел [8,16].

Цінова політика підприємства є комплексним управлінським інструментом, який поєднує економічні та стратегічні аспекти діяльності. Вона дозволяє узгоджувати інтереси виробника та споживача, забезпечує фінансову стійкість підприємства та сприяє його конкурентоспроможності на ринку.

Підприємство у процесі формування цінової політики має визначити рівень використання ціни як важливого інструменту стратегічного маркетингового управління. Відповідно до зазначеного механізм ціноутворення може характеризуватися активним або пасивним підходом залежно від цілей діяльності підприємства та особливостей його ринкової поведінки (додаток Д).

Активний і пасивний підходи до ціноутворення не є взаємовиключними, оскільки вони можуть ефективно поєднуватися та доповнювати один одного в межах загальної цінової стратегії підприємства. Залежно від економічної ситуації та ринкових умов суб'єкт господарювання може надавати перевагу як активній, так і пасивній ціновій політиці. Зокрема, в галузі, посилення конкурентного тиску та зниження прибутковості можливості застосування

активного ціноутворення суттєво обмежуються. Натомість в умовах економічного пожвавлення та зростання ринку підприємства отримують ширші можливості для реалізації активної цінового механізму підприємства.

Формування механізму ціноутворення підприємства відбувається під впливом низки факторів, серед яких найважливішими є співвідношення попиту і пропозиції, конкуренція, рівень витрат виробництва, державне регулювання та економічна кон'юнктура.

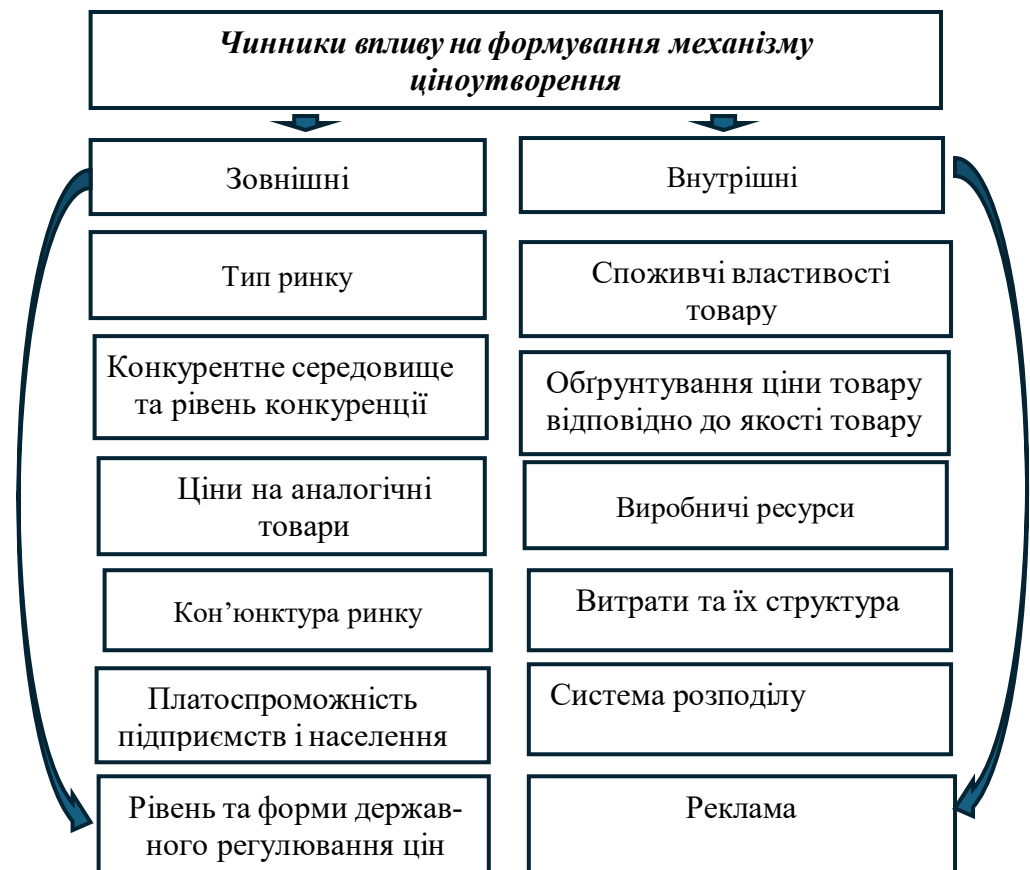

Рис.1.3. Чинники впливу на формування механізму ціноутворення на продукцію підприємства

Джерело: сформоване автором на основі джерел [8,16].

В умовах ринкових відносин механізм ціноутворення на продукцію підприємства виконує роль координатора економічних процесів: він сигналізує виробникам про потребу у збільшенні або скороченні виробництва та спонукає споживачів до оптимального розподілу своїх ресурсів.

Узагальнення наукових підходів до формування механізму ціноутворення підприємства дало можливість виокремити ключові етапи зазначеного процесу, зміст і послідовність реалізації яких представлено у додатку Е. Ключовими

умовами формування ефективного механізму ціноутворення є орієнтація підприємства на потреби споживачів та рівень їх платоспроможності, врахування конкурентних позицій як самого суб'єкта господарювання, так і його конкурентів, а також систематичне дослідження факторів впливу на процес ціноутворення.

Механізму ціноутворення на продукцію підприємства наведено на рис. 1.4

Рис. 1.4. Механізм ціноутворення на сільськогосподарську продукцію
Джерело: сформоване автором на основі джерел [16,21,32].

Наведений механізм ціноутворення передбачає послідовне врахування зовнішніх та внутрішніх факторів, що впливають на формування ціни продукції підприємства. Основою процесу є аналіз ринкового середовища, визначення стратегічних цілей підприємства та оцінка витрат на виробництво продукції. На

підставі отриманої інформації обирається оптимальний метод ціноутворення та розраховується базова ціна. Після цього здійснюється її коригування з урахуванням ринкової кон'юнктури, рівня попиту, сезонних коливань та цінової політики конкурентів. Завершальним етапом є моніторинг результативності встановлених цін і внесення необхідних змін до цінової

Важливе значення мають постійний моніторинг ринкового середовища та використання оптимальних методів ціноутворення, що виступають необхідними складовими ефективного функціонування і забезпечення прибутковості підприємства [20, с. 72].

Відповідно до механізму ціноутворення на підприємстві: по-перше, ціна повинна забезпечувати покриття всіх витрат, пов'язаних із виробництвом і реалізацією продукції, що є необхідною передумовою стабільного функціонування підприємства. По-друге, поряд із компенсацією витрат підприємство орієнтується на отримання максимально можливого прибутку, що потребує постійного коригування та оптимізації цінових рішень. По-третє, в умовах конкурентного ринку рівень ціни значною мірою залежить від цінової політики конкурентів і готовності споживачів сплачувати відповідну ціну за товар.

Крім того, важливим елементом сучасного механізму ціноутворення є врахування рівня попиту на продукцію, еластичності ринку та споживчої цінності товару. Ефективна система ціноутворення повинна забезпечувати баланс між економічними інтересами підприємства та потребами споживачів, сприяти зміцненню конкурентних переваг і формуванню позитивного іміджу підприємства на ринку.

Важливого значення також набуває гнучкість цінового механізму, який дозволяє підприємству своєчасно реагувати на зміни зовнішнього середовища, коливання попиту, рівень інфляції та зміну вартості ресурсів. У сучасних умовах господарювання ефективність механізму ціноутворення значною мірою визначає рівень фінансової стійкості підприємства, його рентабельність та можливості подальшого розвитку.

Висновки до розділу 1

Отже, у першому розділі було досліджено теоретичні та методичні засади формування механізму ціноутворення на підприємстві в умовах сучасного ринкового середовища. Визначено, що ціна виступає важливим економічним інструментом регулювання ринкових процесів, забезпечує взаємозв'язок між виробником і споживачем та суттєво впливає на результати господарської діяльності підприємства. Встановлено, що ефективний механізм ціноутворення є необхідною умовою забезпечення конкурентоспроможності, фінансової стійкості та прибутковості підприємства.

Визначено, що найбільш поширеними підходами до формування механізму ціноутворення є витратний і ціннісний підходи, які враховують відповідно витрати підприємства та споживчу цінність продукції. Досліджено основні методи ціноутворення та встановлено, що вибір конкретного методу залежить від цілей підприємства, ринкової ситуації, рівня конкуренції та особливостей продукції.

Також узагальнено принципи та чинники впливу на формування механізму ціноутворення. Обґрунтовано, що ефективність цінових рішень значною мірою залежить від інформаційного забезпечення, врахування внутрішніх і зовнішніх факторів, рівня попиту, еластичності ринку та конкурентного середовища. Встановлено, що важливими характеристиками сучасного механізму ціноутворення є його гнучкість, адаптивність та орієнтація на потреби споживачів.

Таким чином, механізм ціноутворення слід розглядати як комплексну систему економічних, організаційних і управлінських заходів, спрямованих на формування оптимального рівня цін та забезпечення ефективного функціонування підприємства. Отримані теоретичні результати є основою для проведення подальшого аналізу механізму ціноутворення у СВК «Ружинський» та розробки напрямів його удосконалення.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕХАНІЗМУ ЦІНОУТВОРЕННЯ НА ПРОДУКЦІЮ У СВК «РУЖИНСЬКИЙ»

СВК «Ружинський» є багатогалузевим сільськогосподарським виробничим кооперативом, розташованим у смт. Ружин Бердичівського району Житомирської області. Основним напрямом діяльності підприємства є вирощування зернових, бобових та олійних культур. Водночас кооператив займається тваринництвом, зокрема розведенням великої рогатої худоби та свиней, а також виробництвом і реалізацією сільськогосподарської продукції. Підприємство має розвинену виробничу базу, здійснює після урожайну обробку продукції та провадить торговельну діяльність. СВК «Ружинський» є одним із відомих аграрних господарств регіону, яке поєднує рослинництво і тваринництво, забезпечуючи стабільний розвиток виробництва та зайнятість населення сільської місцевості.

Загальна земельна площа СВК «Ружинський» залишалася незмінною і становила 2863,7 га, що вказує на стабільність земельного фонду підприємства (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Склад і структура земельних угідь у СВК «Ружинський»

Вид угідь	2023 р.		2024 р.		2025 р.		2025 р. до 2023 р.	
	га	%	га	%	га	%	(+, -)	%
Загальна земельна площа	2863,7	100,0	2863,7	100,0	2863,7	100,0	-	-
Всього сільськогосподарських угідь, з них	2863,7	100,0	2863,7	100,0	2863,7	100,0	-	-
рілля	2831,5	98,9	2822,7	98,6	2790,0	97,4	-41,5	98,5

Джерело: розраховано за річними звітами СВК «Ружинський»

Площа ріллі за 2023-2025 рр. період скоротилася на 41,5 га, або на 1,5 %, а її частка у структурі сільськогосподарських угідь зменшилася з 98,9 % до 97,4 %. Загалом, структура земельних угідь підприємства характеризується високою часткою ріллі, та незначне скорочення площі ріллі може впливати на обсяги виробництва продукції та формування собівартості, що необхідно враховувати

при удосконаленні механізму ціноутворення на продукцію підприємства, структура якої наведена у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Структура товарної продукції в СВК «Ружинський»

Вид продукції	2023 р.		2024 р.		2025 р.		В середньому за 3 роки	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
Пшениця озима	8340,1	10,4	13132,2	10,6	13372,1	11,0	11614,8	10,7
Кукурудза на зерно	21130,0	26,2	29801,1	24,0	30386,5	24,9	27105,8	24,9
Ячмінь ярий	2120,5	2,6	2892,3	2,4	2749,7	2,3	2587,5	2,4
Жито	1,4	-	1,4	-	1,4	-	1,4	-
Овес	11,8	-	17,8	-	18,1	-	15,9	-
Гречка	310,1	0,4	240,6	0,2	245,1	0,2	265,3	0,2
Насіння сої	1120,3	1,4	1048,5	0,8	1067,4	0,9	1078,7	1,0
Насіння соняшнику	11320,4	14,1	16364,8	13,2	16664,9	13,7	14783,4	13,6
Насіння ріпаку	1185,4	1,5	1852,7	1,5	1886,7	1,5	1641,6	1,5
Разом по рослинництву	45540,0	56,6	65351,4	52,7	66391,9	54,5	59094,4	54,3
М'ясо ВРХ	4080,3	5,1	6947,2	5,6	7074,5	5,8	6034,0	5,5
М'ясо свиней	510,3	0,6	915,5	0,7	932,3	0,8	786,0	0,7
Молоко	28320,5	35,2	45185,2	36,4	46013,4	37,8	39839,6	36,7
Разом по тваринництву	32911,1	40,9	53047,9	42,7	54020,2	44,4	46659,6	42,9
Реалізація іншої продукції, робіт та послуг	2074,9	2,6	5684,7	4,6	1381,9	1,1	3047,0	2,8
Всього по підприємству	80526	100,0	124084	100,0	121794	100,0	108801	100,0

Джерело: розраховано за річними звітами СВК «Ружинський».

Аналіз структури товарної продукції СВК «Ружинський» свідчить, що провідне місце у формуванні доходів підприємства займає рослинництво, частка якого в середньому за три роки становила 54,3 %, тоді як на тваринництво припадало 42,9 %. Найбільшу питому вагу в структурі товарної продукції мають кукурудза на зерно (24,9 %) та молоко (36,7 %), що вказує на молочно-кукурудзяну з розвинутим соняшниківництвом спеціалізацію господарства.

За 2023-2025 рр. спостерігається зростання обсягів реалізації як продукції рослинництва, так і тваринництва, особливо молока, озимої пшениці та соняшнику, що свідчить про стабільний розвиток основних галузей підприємства та зміцнення його ринкових позицій.

Аналіз структури посівних площ СВК «Ружинський» свідчить про зростання частки зернових та зернобобових культур з 58,6 % у 2023 р. до 67,6 % у 2025 р., що зумовлено збільшенням площ під озимою пшеницею та кукурудзою на зерно (додаток Є). Водночас спостерігається скорочення посівів соняшнику та сої, а також зменшення загальної площі посівів на 42 га. Отже, підприємство орієнтується на розширення виробництва найбільш рентабельних зернових культур, що може позитивно впливати на формування доходів і механізм ціноутворення. Зміна структури посівів свідчить про адаптацію господарства до ринкової кон'юнктури та прагнення підвищити ефективність використання земельних ресурсів.

Аналіз показників ефективності використання земельних ресурсів наведено у додатку Ж, свідчить про підвищення результативності господарювання у СВК «Ружинський» за 2023–2025 рр. Зокрема, урожайність зернових та зернобобових культур зросла на 20,7 %, виробництво зерна на 100 га ріллі – на 39,1 %, а прибуток на 100 га сільськогосподарських угідь збільшився у 15,7 рази. Отже, підприємство ефективно використовує земельні ресурси, про що свідчить зростання натуральних і вартісних показників виробництва. Підвищення продуктивності використання землі та прибутковості створює передумови для удосконалення механізму ціноутворення та зміцнення конкурентних позицій господарства на внутрішньому ринку.

Забезпеченості та ефективності використання виробничих засобів у СВК «Ружинський» свідчить про зростання середньорічної вартості основних виробничих фондів на 17,3 % та підвищення фондоозброєності праці на 45,8 % (додаток З). Позитивною тенденцією є також збільшення фондовіддачі на 30,7 % і скорочення тривалості обороту оборотних засобів на 22 дні, що вказує на ефективніше використання ресурсів підприємства. Разом із тим спостерігається зростання ступеня зносу основних засобів до 55,3 %, що свідчить про необхідність оновлення матеріально-технічної бази. Загалом підприємство демонструє підвищення ефективності використання виробничих фондів та зміцнення економічного потенціалу.

За додатком І ефективність використання трудових ресурсів у СВК «Ружинський», вказує про скорочення середньорічної чисельності працівників на 17 осіб, або на 19,5 %, при одночасному зростанні навантаження на одного працівника. Водночас чистий дохід на одного середньорічного працівника по підприємству зріс на 88,0 %, що свідчить про підвищення продуктивності праці. Отже, підприємство підвищило ефективність використання трудових ресурсів за рахунок зростання результативності праці та раціональнішого використання персоналу.

Аналіз структури витрат на виробництво продукції у СВК «Ружинський» свідчить про зростання загальної суми витрат на 41,1 % у 2025 р. порівняно з 2023 р. Найбільшу частку у структурі собівартості займають матеріальні витрати, зокрема витрати на корми, пальне та мастильні матеріали, що характерно для галузі (табл. 2.3).

Позитивною тенденцією є скорочення витрат на закупні корми, що може свідчити про збільшення використання власної кормової бази. Водночас зростання витрат на енергоносії, оплату послуг і амортизацію вказує на підвищення собівартості виробництва та необхідність удосконалення механізму формування цін на продукцію підприємства.

Аналіз даних додатку І свідчить про суттєві зміни у виробничій собівартості продукції СВК «Ружинський» протягом 2023–2025 рр., що зумовлено коливаннями обсягів виробництва, зміною цін на матеріально-технічні ресурси та особливостями організації виробничих процесів.

Загальна виробнича собівартість зернових та зернобобових культур у 2025 р. становила 52143 тис. грн, що на 19804 тис. грн більше порівняно з 2023 р. Водночас собівартість 1 ц продукції зросла з 428,27 грн до 464,76 грн, або на 36,49 грн (8,5 %), що свідчить про підвищення витрат на вирощування культур.

У галузі тваринництва спостерігається неоднозначна ситуація. Виробнича собівартість продукції скотарства (ВРХ) зросла на 1222 тис. грн, а витрати на 1 ц продукції збільшилися на 1180,71 грн, що свідчить про значне подорожчання кормів, енергоносіїв та інших виробничих ресурсів. Водночас у свинарстві

відбулося скорочення загальної собівартості на 1627 тис. грн та зниження собівартості 1 ц продукції на 708,37 грн, що характеризує підвищення економічної ефективності галузі.

Таблиця 2.3

Структура витрат на виробництво продукції у СВК «Ружинський»

Елементи витрат	2023 р.		2024 р.		2025 р.		2025 р. до 2023 р.	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	(+,-)	%
Витрати на оплату праці	9790	10,1	12446	20,4	14312	10,5	4522	146,2
Відрахування на соціальні заходи	2115	7,3	2696	7,6	3101	2,3	986	146,2
Матеріальні витрати, які увійшли до собівартості продукції, у тому числі:	66472	68,2	81853	66,5	94130	68,8	27658	142,0
корми - всього	25908	46,6	33775	41,3	38842	28,4	12934	149,9
з них корми покупні	4612	5,1	342	0,3	1395	1,0	-3712	30,2
Інша продукція сільського господарства	9903	0,7	10728	0,9	12338	9,0	2435	124,6
пальне та мастильні матеріали	18207	7,9	20532	8,6	23612	17,3	5405	129,7
електроенергія	1428	3,7	2181	3,9	2508	1,8	1080	175,6
паливо й енергія	-	-	-	-	-	-	-	-
запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали для ремонту	891	4,8	1073	4,0	1234	0,9	343	138,5
Оплата послуг і робіт, що виконані сторонніми організаціями, та інші матеріальні витрати	10135	6,2	13564	7,7	15598	11,4	5463	153,9
Амортизація основних засобів	5809	3,0	6660	4,9	7658	5,6	1849	131,8
Інші витрати, включаючи плату за оренду	12760	1,5	15314	0,7	17613	12,8	4853	138,0
Усього витрат	96946	100,0	118969	100,0	136814	100,0	39868	141,1

Джерело: розраховано за річними звітами СВК «Ружинський».

Отримані результати свідчать про неоднорідну динаміку витрат у тваринництві та необхідність подальшого контролю за формуванням

собівартості продукції. Зниження витрат на окремі види продукції створює передумови для підвищення конкурентоспроможності та вдосконалення механізму ціноутворення на підприємстві.

Дані додатку І свідчать про суттєві зміни у формуванні собівартості, цін та прибутковості окремих видів продукції СВК «Ружинський» у 2023–2025 рр. Загалом спостерігається тенденція до зростання реалізаційних цін та прибутковості більшості видів продукції, що позитивно вплинуло на фінансові результати підприємства.

Аналіз прибутків і збитків основних видів продукції СВК «Ружинський» за таблицею 2.4 свідчить, що найбільш прибутковими у 2025 р. залишалися кукурудза на зерно та соняшник, прибуток від реалізації яких значно зріс порівняно з 2023 р. Позитивна динаміка також спостерігається щодо озимої пшениці, ріпаку та молока, яке із збиткової продукції стало прибутковим.

Таблиця 2.4

**Прибутки (збитки) основних видів продукції СВК
«Ружинський», тис. грн.**

Види продукції	2023 р.	2024 р.	2025 р.	2025 р. до 2023 р.
				(+,-)
Пшениця озима	1846,5	2130,5	2310,5	464
Ячмінь ярий	120,3	130,5	141,3	21
Кукурудза на зерно	2100,5	22116,9	7565,5	5465
Соняшник	1634,5	10320,5	6340,6	4706,1
Соя	540,5	549,5	550,3	9,8
Ріпак озимий	730,2	740,4	750,1	19,9
М'ясо ВРХ	-794,7	-3151	-1130,1	-335,4
М'ясо свиней	-425	-810,3	-340,4	84,6
Молоко	-120,8	1156	1110,2	1231

Джерело: розраховано за річними звітами СВК «Ружинський».

Водночас виробництво ВРХ і м'яса свиней залишається збитковим, хоча рівень збитковості свинарства дещо скоротився. Це свідчить про необхідність удосконалення витратної та цінової політики у тваринництві для підвищення його економічної ефективності.

Аналіз обсягів реалізації товарної продукції СВК «Ружинський» за таблицею 2.5 свідчить про зростання реалізації більшості видів продукції у 2025 р., зокрема озимої пшениці, соняшнику, ріпаку, молока та м'яса ВРХ. Найбільшу

частку ринку підприємство займає у реалізації насіння ріпаку, озимої пшениці, соняшнику та м'яса ВРХ, перевищуючи показники конкурентів – СФГ «Вега», ПСП «Україна», СТОВ «Нива». Водночас значна частка витрат на виробництво молока та ріпаку свідчить про високу ресурсоемність цих видів продукції. Загалом підприємство має достатньо сильні конкурентні позиції на ринку, що створює можливості для подальшого вдосконалення механізму ціноутворення та збільшення прибутковості діяльності.

Аналіз показників економічної ефективності виробництва продукції рослинництва у СВК «Ружинський» (додаток Й), свідчить про зростання урожайності всіх основних культур у 2025 р. порівняно з 2023 р., зокрема зернових та зернобобових на 20,7 %. При цьому виробнича собівартість більшості культур зросла помірно, а по сої та ріпаку навіть зменшилася, що позитивно вплинуло на загальні витрати. У результаті прибуток від реалізації продукції рослинництва зріс на 153,3%, а рівень рентабельності підвищився до понад 40 %, що свідчить про високу ефективність галузі. Загалом рослинництво є стабільно прибутковим напрямом діяльності підприємства та формує основу його фінансових результатів.

Таблиця 2.5

**Обсяг реалізації основних видів товарної продукції
у СВК «Ружинський»**

Вид продукції	Об'єм реалізації, тис. грн.		Частка ринку, %				Частка витрат
	2024 р.	2025 р.	СВК «Ружинс ький»	СФГ «Вега»	ПСП «Україна»	СТОВ «Нива»	
Пшениця озима	13132,2	13372,1	14	12	10	9	0,45
Кукурудза на зерно	29801,1	30386,5	12	10	9	8	0,25
Ячмінь ярий	2892,3	2749,7	10	7	6	5	0,5
Жито	1,4	1,4	-		1	1	1
Овес	17,8	18,1			2	2	
Гречка	240,6	245,1			3	2	
Соя	1048,5	1067,4			6	5	
Соняшник	16364,8	16664,9	14	11	10	9	0,41
Ріпак озимий	1852,7	1886,7	15	13	11	10	0,61
М'ясо ВРХ	6947,2	7074,5	14	12	10	9	0,3
М'ясо свиней	915,5	932,3	9	5	4	3	0,46
Молоко	45185,2	46013,4	10	8	7	6	0,75

Джерело: розраховано за річними звітами СВК «Ружинський».

Показники економічної ефективності виробництва продукції тваринництва (додаток К), у СВК «Ружинський» свідчить про покращення виробничих результатів у 2025 р. порівняно з 2023 р., зокрема зростання середньорічного надою молока та приросту живої маси тварин, особливо свиней. Водночас виробнича собівартість 1 ц продукції змінилася неоднорідно: у молочному скотарстві вона зросла, тоді як у виробництві м'яса ВРХ і свиней зменшилася.

Загалом галузь тваринництва залишається збитковою, однак рівень збитковості суттєво скоротився, а рентабельність наблизилася до беззбиткового рівня. Це свідчить про поступове підвищення ефективності виробництва та створює передумови для подальшого покращення фінансових результатів і оптимізації цінової політики підприємства.

Аналіз показників покриття витрат, наведено у додатку Л, засвідчує про поступове покращення здатності підприємства покривати виробничі та операційні витрати, зокрема коефіцієнт покриття виробничих витрат зріс з 0,7 до 0,9, а витрат операційної діяльності – до 1,0. Водночас спостерігається зниження коефіцієнтів окупності виробничих і збутових витрат, що може вказувати на зменшення ефективності отримання прибутку з кожної витраченої гривні. Отримані результати свідчать про часткове покращення фінансової стійкості підприємства, але водночас про необхідність оптимізації витратної частини та підвищення ефективності збутової діяльності для забезпечення стабільної рентабельності.

У СВК «Ружинський» аналіз показників окупності витрат свідчить про загальне покращення результативності діяльності у 2024–2025 рр. порівняно з 2023 р., зокрема суттєве зростання загальної економічної та комерційної рентабельності до 18,3 % (додаток М). Коефіцієнти покриття активів і власного капіталу залишаються відносно стабільними, що свідчить про збереження фінансової стійкості підприємства. Водночас незначне зниження рентабельності у 2025 р. порівняно з 2024 р. вказує на певне уповільнення темпів зростання

ефективності. Загалом підприємство демонструє стабільний рівень окупності витрат і достатню фінансову стійкість.

Позитивною тенденцією є суттєве скорочення збитковості тваринництва та значне зростання прибутковості рослинницької галузі, що вказує про підвищення загальної ефективності господарської діяльності підприємства та зміцнення його фінансового стану.

Водночас, оцінка показників рентабельності господарської діяльності СВК «Ружинський» свідчить про суттєве зниження ефективності виробництва у 2025 р. порівняно з 2023 р. Зокрема, валова та операційна рентабельність зменшилися більш ніж удвічі, а рентабельність активів і власного капіталу наблизилися до мінімальних значень (додаток Н). Підприємству необхідно посилити контроль за витратами та оптимізувати цінову політику для відновлення рівня рентабельності.

На рисунку 2.1. відображено зміну цін на основні види продукції протягом досліджуваного періоду. Аналіз динаміки свідчить про загальну тенденцію до зростання цін, що зумовлено впливом інфляційних процесів, підвищенням вартості сировини, енергоресурсів, транспортних послуг та інших виробничих витрат. Водночас темпи зростання цін за окремими видами продукції відрізняються залежно від специфіки виробництва, рівня попиту на ринку та конкурентного середовища.

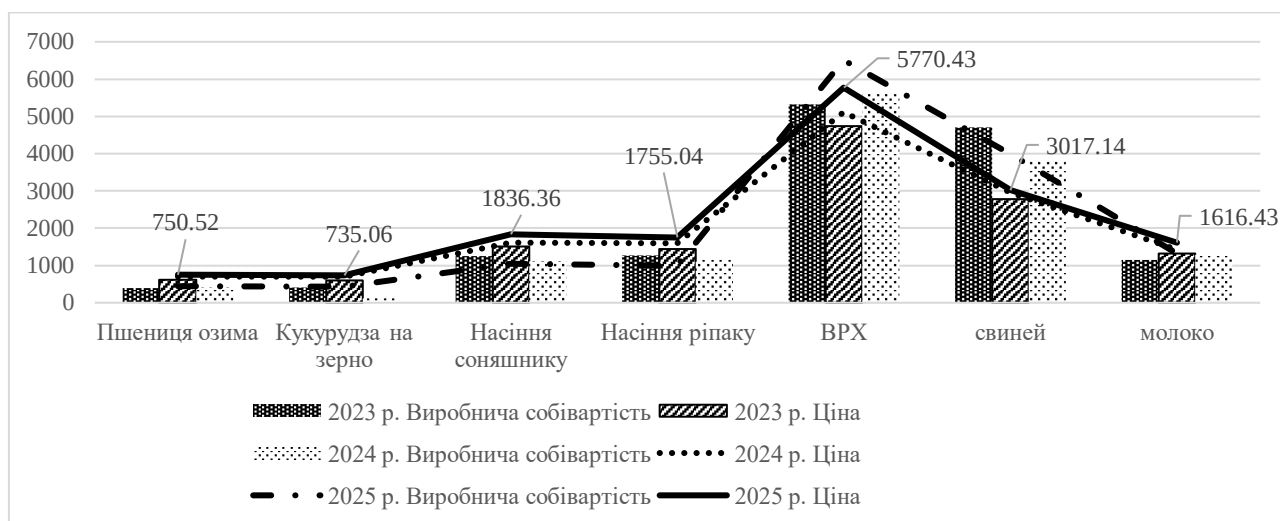

Рис.2.1. Динаміка цін на основні види продукції СВК «Ружинський»

Джерело: побудовано за річними звітами СВК «Ружинський».

Найбільше підвищення цін спостерігається на продукцію, виробництво якої характеризується високою матеріало- та енергоємністю. Менш суттєві зміни відзначаються щодо продукції зі стабільним рівнем витрат або високою конкуренцією на ринку. Загалом динаміка цін свідчить про необхідність постійного моніторингу ринкової кон'юнктури та вдосконалення цінової політики підприємства з метою забезпечення його прибутковості та конкурентоспроможності.

Аналіз даних таблиці 2.6 свідчить про неоднорідну динаміку цінової конкурентоспроможності основних видів продукції СВК «Ружинський» у 2023–2025 рр. Найвищі показники конкурентоспроможності протягом досліджуваного періоду характерні для кукурудзи на зерно, сої та ріпаку озимого. Зокрема, рівень цінової конкурентоспроможності кукурудзи зріс з 1,0 у 2023 р. до 1,1 у 2025 р., що свідчить про зміцнення її ринкових позицій та підвищення цінових переваг порівняно з конкурентами.

Таблиця 2.6

**Цінова конкурентоспроможність основних видів
продукції СВК «Ружинський»**

Види продукції	Цінова конкурентоспроможність			2025 р. до 2023 р.
	2023 р.	2024 р.	2025 р.	(+,-)
Пшениця озима	0,9	0,7	0,8	-0,1
Ячмінь ярий	0,6	0,6	0,7	0,1
Кукурудза на зерно	1,0	1,1	1,1	0,1
Соняшник	0,8	0,8	0,9	0,1
Соя	1,1	1,0	1,0	-0,1
Ріпак озимий	1,0	0,9	0,9	-0,1
М'ясо ВРХ	-0,3	-0,2	-0,1	0,2
М'ясо свиней	-0,2	-0,4	-0,1	0,1
Молоко	-0,2	0,6	0,6	0,4

Джерело: розраховано за річними звітами СВК «Ружинський».

У галузі тваринництва спостерігається покращення ситуації. Так, показник цінової конкурентоспроможності м'яса ВРХ зріс із -0,3 до -0,1, м'яса свиней – із -0,2 до -0,1, а молока – із -0,2 до 0,6. Особливо суттєвим є зростання конкурентоспроможності молока на 0,4 пункту, що свідчить про підвищення ефективності виробництва та реалізації даного виду продукції.

Отже, результати аналізу свідчать, що у 2025 році СВК «Ружинський» зберіг достатньо високий рівень цінової конкурентоспроможності більшості видів рослинницької продукції та покращив свої позиції у тваринництві. Це є позитивним фактором для забезпечення стабільного збуту продукції, зміцнення ринкових позицій підприємства та формування передумов для подальшого зростання прибутковості діяльності.

Аналіз показників ефективності господарської діяльності СВК «Ружинський» свідчить про значне зростання валового доходу на 51,2 % та прибутку майже у 15 разів у 2025 р. порівняно з 2023 р. (додаток О).

Дані таблиці 2.7 свідчать про загальне підвищення ефективності господарської діяльності СВК «Ружинський» протягом 2023–2025 рр. Незважаючи на певне зниження окремих показників у 2025 р. порівняно з 2024 р., підприємство демонструє значно кращі результати діяльності, ніж у базовому 2023 р.

Таблиця 2.7

Ефективність господарської діяльності у СВК «Ружинський»

Показник	2023 р.	2024 р.	2025 р.	2025 р. до 2023 р.	
				(+,-)	%
Отримано валового доходу, всього, тис. грн.	80526	124084	121794	41268	151,2
в т.ч. з розрахунку на:					
- 1 га сільськогосподарських угідь, грн.	28,1	43,33	42,5	14,4	151,2
- 1 середньорічного працівника, грн.	925,6	1590,8	1739,9	814,3	188,0
Отримано прибутку (+), збитку (-), всього, тис. грн.	1411	30284	22237	20826	1576,0
в т.ч. з розрахунку на:					
- 1 га сільськогосподарських угідь, грн.	0,5	10,6	7,8	7,3	1560,0
- 1 середньорічного працівника, грн.	16,2	388,3	317,7	301,5	1961,1
Норма прибутку, %	1,2	23,2	15,2	14,0	-
Рівень рентабельності, %	1,7	24,4	18,3	16,6	-

Джерело: розраховано за річними звітами СВК «Ружинський».

Так, загальна сума валового доходу у 2025 р. становила 121794 тис. грн, що на 41268 тис. грн або на 51,2 % більше порівняно з 2023 р. Водночас валовий дохід у розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь зріс з 28,1 до 42,5 тис. грн, а на одного середньорічного працівника – з 925,6 до 1739,9 тис. грн, тобто

майже у 1,9 раза. Це свідчить про підвищення продуктивності використання земельних і трудових ресурсів.

Особливо позитивною є динаміка прибутковості господарства. Якщо у 2023 р. підприємство отримало лише 1411 тис. грн прибутку, то у 2025 р. його обсяг досяг 22237 тис. грн, що на 20826 тис. грн більше, або майже у 15,8 раза перевищує рівень базового року. Аналогічна тенденція спостерігається і за показниками прибутку на одиницю ресурсів. Так, прибуток у розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь зріс з 0,5 до 7,8 тис. грн, а на одного працівника – з 16,2 до 317,7 тис. грн, що свідчить про суттєве підвищення ефективності використання виробничого потенціалу підприємства.

Показники рентабельності також мають позитивну динаміку. Рівень рентабельності зріс з 1,7 % у 2023 р. до 18,3 % у 2025 р., а норма прибутку – з 1,2 % до 15,2 %. Хоча порівняно з 2024 р. спостерігається певне зниження цих показників (з 24,4 % до 18,3 % та з 23,2 % до 15,2 % відповідно), їх значення залишаються достатньо високими та характеризують підприємство як фінансово стійке і прибуткове.

Отже, результати аналізу свідчать, що СВК «Ружинський» у 2023–2025 рр. значно підвищив ефективність господарської діяльності, забезпечив зростання доходів і прибутку, покращив використання земельних та трудових ресурсів, а також досяг високого рівня рентабельності. Це створює сприятливі передумови для подальшого розвитку підприємства, зміцнення його конкурентних позицій та підвищення інвестиційної привабливості.

Загалом підприємство демонструє високу економічну ефективність, однак потребує подальшого вдосконалення механізму управління витратами та ціноутворенням.

Висновки до розділу 2

У другому розділі встановлено, що протягом 2023-2025 рр. у СВК «Ружинський» спостерігається висока частка ріллі у структурі сільськогосподарських угідь. Це свідчить про його виражену кукурудзяно-молочну з розвинутим соняшниківництвом спеціалізацію. Основними напрямками діяльності підприємства є виробництво зернових культур та молока, які формують найбільшу частку товарної продукції та доходів господарства.

У ході дослідження встановлено позитивну динаміку більшості економічних показників діяльності підприємства. Зокрема, спостерігається зростання обсягів реалізації продукції, урожайності культур, продуктивності праці, фондівіддачі та прибутковості господарства. Значно збільшилися валовий дохід і чистий прибуток підприємства, що свідчить про підвищення загальної ефективності виробництва та зміцнення фінансового стану СВК «Ружинський». Водночас аналіз структури витрат показав суттєве зростання собівартості продукції, насамперед через підвищення витрат на корми, паливо, енергоносії, оплату послуг та амортизацію основних засобів. Незважаючи на позитивні результати у рослинництві, галузь тваринництва залишається недостатньо ефективною, оскільки виробництво м'яса ВРХ та свинини є збитковим. Окремі види продукції тваринництва мають низький рівень конкурентоспроможності, що потребує оптимізації механізму формування цін, зниження собівартості та підвищення ефективності виробництва.

Отже, СВК «Ружинський» має достатній виробничий та економічний потенціал для подальшого розвитку, однак для підвищення ефективності механізму ціноутворення підприємству необхідно посилити контроль за витратами, модернізувати матеріально-технічну базу, удосконалити структуру виробництва та орієнтувати цінову політику на підвищення конкурентоспроможності й рентабельності продукції.

РОЗДІЛ 3

ОБГРУНТУВАННЯ НАПРЯМІВ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ЦІНОУТВОРЕННЯ НА ПРОДУКЦІЮ СВК «РУЖИНСЬКИЙ»

У сучасних умовах господарювання ефективність діяльності аграрних підприємств значною мірою залежить від здатності оперативно реагувати на зміни ринкового середовища та формувати обґрунтовану цінову політику. Для СВК «Ружинський» удосконалення механізму ціноутворення є важливим напрямом підвищення конкурентоспроможності продукції, забезпечення фінансової стійкості та зростання прибутковості господарської діяльності.

Основною проблемою формування ефективного механізму ціноутворення в аграрному секторі є нестабільність ринкової кон'юнктури, сезонність виробництва, коливання цін на матеріально-технічні ресурси, зростання логістичних витрат та посилення конкурентного тиску. У зв'язку з цим для СВК «Ружинський» доцільно застосовувати комплексний підхід до удосконалення цінової політики, який поєднуватиме витратний, ринковий та маркетинговий підходи до формування цін.

Одним із ключових напрямів удосконалення механізму ціноутворення є оптимізація витрат виробництва. Зниження собівартості продукції може бути досягнуте шляхом впровадження сучасних технологій виробництва сільськогосподарської продукції, раціонального використання матеріальних ресурсів, енергозбереження та підвищення продуктивності праці, що дозволить підприємству формувати конкурентоспроможні ціни без зниження рівня прибутковості.

Важливого значення набуває постійний моніторинг ринкової ситуації та аналіз цін конкурентів. Для СВК «Ружинський» доцільним є створення системи регулярного аналізу попиту, динаміки ринкових цін, змін у поведінці споживачів та кон'юнктурних коливань аграрного ринку, що сприятиме своєчасному коригуванню цінової політики відповідно до змін зовнішнього середовища.

Ефективність механізму ціноутворення також може бути підвищена шляхом використання диференційованого підходу до встановлення цін залежно

від якості продукції, каналів збуту, обсягів реалізації та категорій споживачів. Такий підхід дозволить підприємству розширити ринки збуту та підвищити рівень задоволення потреб покупців.

Важливим напрямом удосконалення механізму ціноутворення є посилення маркетингової складової діяльності підприємства. СВК «Ружинський» доцільно активізувати використання маркетингових інструментів, зокрема реклами, просування продукції, формування позитивного іміджу підприємства та розвитку довгострокових відносин зі споживачами.

Крім того, важливим елементом удосконалення механізму ціноутворення є впровадження сучасних інформаційно-аналітичних систем управління, які дозволять автоматизувати процес аналізу витрат, прогнозування попиту та прийняття цінових рішень. Використання цифрових технологій забезпечить підвищення оперативності та обґрунтованості управлінських рішень у сфері ціноутворення.

Таким чином, удосконалення механізму ціноутворення на СВК «Ружинський» повинно базуватися на комплексному врахуванні витрат виробництва, ринкової ситуації, потреб споживачів та конкурентного середовища. Реалізація запропонованих заходів сприятиме підвищенню ефективності цінової політики підприємства, зміцненню його фінансового стану та забезпеченню стабільного розвитку в умовах сучасного аграрного ринку.

Водночас, у сучасних умовах господарювання удосконалення механізму ціноутворення неможливе без впровадження інновацій та здійснення інвестиційної діяльності. Для СВК «Ружинський» доцільним є розроблення та реалізація інноваційно-інвестиційного проєкту, спрямованого на зниження витрат і зростання прибутковості виробництва сільськогосподарської продукції. Враховуючи спеціалізацію підприємства та структуру його доходів, найбільш обґрунтованим є проєкт впровадження елементів точного землеробства та модернізації технічного забезпечення виробництва.

Необхідність реалізації інноваційно-інвестиційного проєкту зумовлена низкою факторів. По-перше, незважаючи на зростання обсягів виробництва і

доходів, спостерігається підвищення собівартості продукції, що негативно впливає на рівень рентабельності. По-друге, ефективність використання основних засобів залишається недостатньо високою, що підтверджується стабільним рівнем фондівіддачі. По-третє, аграрне виробництво значною мірою залежить від природно-кліматичних умов, що потребує використання сучасних технологій для мінімізації ризиків.

Суть запропонованого інноваційно-інвестиційного проєкту полягає у впровадженні системи точного землеробства, яка передбачає використання GPS-навігації, автоматизованого управління технікою, диференційованого внесення добрив та засобів захисту рослин, а також моніторингу стану ґрунтів і посівів. Така система дозволяє оптимізувати використання ресурсів, зменшити витрати та підвищити урожайність сільськогосподарських культур.

Основними складовими проєкту є:

- придбання сучасної сільськогосподарської техніки з GPS-навігацією;
- встановлення систем автоматичного керування та контролю;
- впровадження програмного забезпечення для аналізу даних;
- навчання персоналу роботі з новими технологіями.

Впровадження точного землеробства дозволить підприємству досягти низки важливих результатів. Насамперед очікується підвищення урожайності культур за рахунок більш точного дотримання агротехнологій. Як показує аналіз, урожайність уже має позитивну динаміку, однак її подальше зростання є важливим резервом підвищення доходів підприємства. Крім того, диференційоване внесення добрив дозволить зменшити їх витрати, що сприятиме зниженню собівартості продукції.

Ще одним важливим ефектом удосконалення цін на продукцію є зменшення витрат на паливо та технічне обслуговування. Завдяки оптимізації маршрутів руху техніки та зменшенню переїздів під час обробітку полів можна досягти економії ресурсів, що особливо актуально в умовах зростання цін на енергоносії.

З економічної точки зору реалізація інноваційно-інвестиційного проєкту

сприятиме: зростанню обсягів виробництва і доходів; зниженню собівартості продукції; підвищенню рівня рентабельності; покращенню фінансових результатів підприємства. Крім того, впровадження проєкту має стратегічну важливість для підприємства, оскільки забезпечує зміцнення його конкурентних позицій на ринку. Застосування сучасних технологій є ключовою умовою для ефективного функціонування в умовах жорсткої конкуренції та глобалізації аграрної галузі.

Водночас реалізація інноваційно-інвестиційного проєкту потребує значних фінансових ресурсів. Основними джерелами фінансування можуть виступати власні кошти підприємства, банківські кредити та державні програми підтримки аграрного сектору. Вибір оптимальної структури фінансування є критично важливим для забезпечення ефективності проєкту.

Таким чином, впровадження інноваційно-інвестиційного проєкту у СВК «Ружинський» є економічно обґрунтованим та доцільним. Проєкт спрямований на підвищення ефективності використання ресурсів, зниження витрат та збільшення прибутковості підприємства. Його реалізація дозволить не лише покращити поточні фінансові показники, але й забезпечити стійкий та довгостроковий розвиток підприємства в умовах сучасної економічної кон'юнктури.

Економічне обґрунтування інноваційно-інвестиційного проєкту є важливим етапом прийняття управлінських рішень, оскільки дозволяє визначити доцільність його реалізації, оцінити ефективність вкладення коштів та спрогнозувати економічні результати. Для СВК «Ружинський» запропонований проєкт впровадження елементів точного землеробства потребує детального аналізу витрат, очікуваних результатів і показників ефективності

Передусім необхідно визначити обсяг інвестицій, необхідних для реалізації проєкту. До складу капітальних вкладень входять витрати на придбання сучасної сільськогосподарської техніки з GPS-навігацією, програмного забезпечення, обладнання для моніторингу ґрунтів і посівів, а також витрати на навчання персоналу.

Орієнтовно загальний обсяг інвестицій може становити 8–12 млн. грн залежно від масштабів впровадження, що є значною сумою, однак вона відповідає сучасним вимогам технічного переоснащення аграрного підприємства.

Характеристика обладнання, технології та сума витрат на їх впровадження наведені у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

**Характеристика обладнання та технології проєкту
«Впровадження системи точного землеробства»**

Показник	Сума, тис. грн
Ціна обладнання, тис. грн	7 250
Амортизація (знос), тис. грн	725
Монтаж, технічне обслуговування, тис. грн.	540
Витрати пально-мастильних матеріалів, тис. грн.	685
Оплата праці, тис. грн.	920
Накладні витрати, тис. грн.	480
Витрати палива, кг/т	8,4
Всього витрат:	10 600
Собівартість, грн/т	5 487

Джерело сформоване автором

Дані таблиці свідчать, що найбільшу частку у структурі витрат займає придбання сучасного обладнання. Водночас використання систем GPS-навігації та автоматизованого контролю дозволить скоротити витрати пального, зменшити втрати матеріальних ресурсів та підвищити ефективність виконання польових робіт.

Розрахунок потреби в інвестиційних ресурсах для реалізації проєкту наведено у таблиці 3.2.

Наведені розрахунки свідчать, що основна частка інвестицій спрямовується на придбання сучасної техніки та обладнання. Використання змішаного фінансування дозволяє підприємству зменшити фінансове навантаження та забезпечити реалізацію проєкту без суттєвого погіршення ліквідності.

Таблиця 3.2

Розрахунок потреби в інвестиціях для проєкту «Впровадження системи точного землеробства»

Напрямок витрат	Обсяги витрат, тис. грн.	Джерела фінансування (власний та інвестиційний капітал)
Проектні роботи	320	власний капітал
Машини та обладнання	7 250	кредити банків
Монтажні та пусконаладжувальні роботи	540	власний капітал
Навчання персоналу	210	власний капітал
Товарно-матеріальні запаси	1180	кредити банків
Оборотні кошти	920	власний капітал
Інші витрати пов'язані з організацією виробництва	430	власний капітал
Всього необхідних інвестицій	10 850	-

Джерело сформоване автором

Важливим етапом економічного обґрунтування є визначення джерел фінансування проєкту та умов повернення залучених коштів.

Таблиця 3.3

Джерела фінансування грошових коштів і припущення щодо їх повернення

Джерела фінансування	Сума, тис.грн	Припущення щодо повернення боргу
Борг (кредит), грн.	8430	Надходження від реалізації, які спрямовані на повернення кредитних коштів
Загальна потреба в грошових коштах, тис. грн.	10 850	
% за кредит	18%	

Джерело сформоване автором

Використання кредитних ресурсів є економічно виправданим, оскільки очікуваний приріст прибутку забезпечить можливість своєчасного повернення позикових коштів та сплати відсотків за кредитом.

Наступним етапом є оцінка економічного ефекту від реалізації проєкту. Основними джерелами економічного ефекту є: зростання урожайності сільськогосподарських культур; зниження витрат на матеріальні ресурси; підвищення продуктивності праці; покращення якості продукції та можливість отримання вищих цін.

Прогнозні показники реалізації продукції після впровадження проєкту наведені у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

**Прогнозування виручки від реалізації продукції за проектом
«Впровадження системи точного землеробства»**

Показник	2026 р.	2027 р.	2028 р.	2029 р.
Обсяги реалізації, т	4 820	5 140	5 480	5 760
Ціна, грн/т	6 250	6 580	6 940	7 280
Виручка від реалізації, тис. грн	30 125	33 821	38 031	41 933

Джерело сформоване автором

Як доводить аналіз діяльності підприємства, урожайність уже має тенденцію до зростання, проте впровадження точного землеробства дозволить додатково підвищити її на 8–12 %. Наприклад, при середній урожайності зернових 58,3 ц/га навіть незначне підвищення забезпечить суттєве збільшення валового збору продукції. Це, у свою чергу, призведе до зростання доходів підприємства.

Значний економічний ефект очікується також від зниження витрат. Завдяки диференційованому внесенню добрив можна скоротити їх використання на 10–15 %, що є важливим фактором у структурі витрат. Крім того, оптимізація використання техніки дозволить зменшити витрати пального на 8–10 %.

Розрахунок витрат за інвестиційним проектом наведено у таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

**Розрахунок витрат за інвестиційним проектом «Впровадження
системи точного землеробства»**

Показник	2026 р.	2027 р.	2028 р.	2029 р.
Насіння, грн	2 140	2 210	2 320	2 450
Мінеральні добрива, засоби захисту рослин, тис. грн	4 280	4 190	4 120	4 080
Нафтопродукти, тис. грн.	2 180	2 090	2 020	1 960
Інші матеріальні витрати, грн	1 240	1 280	1 340	1 390
Прямі витрати на оплату праці, тис. грн	1 860	1 940	2 030	2 120
Загальновиробничі витрати, тис. грн	1 420	1 460	1 520	1 590
Відрахування на соціальні заходи, тис. грн	410	428	445	466
Всього, тис. грн	13 530	13 598	13 795	14 056

Джерело сформоване автором

Наведені розрахунки свідчать, що реалізація проекту дозволяє стримувати темпи зростання виробничих витрат та забезпечує економію матеріальних ресурсів за рахунок їх більш раціонального використання.

Очікується, що реалізація проєкту забезпечить щорічний додатковий прибуток у розмірі 3–4 млн грн за рахунок зростання доходів і зниження витрат. Виходячи з цього, строк окупності проєкту становитиме приблизно 3–4 роки, що є прийнятним для аграрного сектору.

Розрахунок прогностного потоку готівки за проєктом наведено у таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

**Розрахунок потоку готівки за проєктом «Впровадження системи
точного землеробства»**

Показник	2026 р.	2027 р.	2028 р.	2029 р.
Виручка від реалізації, грн	30 125 000	33 821 000	38 031 000	41 933 000
Експлуатаційні витрати, грн	13 530 000	13 598 000	13 795 000	14 056 000
Валовий прибуток, грн	16 595 000	20 223 000	24 236 000	27 877 000
Чистий прибуток, грн	13 608 000	16 583 000	19 874 000	22 859 000
% за кредитом, грн	990 000	742 000	495 000	247 000
Сума кредиту, грн	5 500 000	4 125 000	2 750 000	1 375 000
Прибуток після виплати кредиту	12 618 000	15 841 000	19 379 000	22 612 000

Джерело сформоване автором

Результати розрахунків свідчать про позитивну динаміку чистого прибутку та стабільний позитивний грошовий потік протягом усього періоду реалізації проєкту. Це підтверджує можливість своєчасного погашення кредитних зобов'язань і забезпечення фінансової стійкості підприємства.

Очікується, що впровадження інновацій дозволить збільшити обсяг валової продукції, підвищити рівень валового доходу, збільшити прибуток підприємства та покращити показники рентабельності. Зокрема, за умови реалізації проєкту рентабельність виробництва може зрости на 2–4 процентних пункти, що є суттєвим покращенням фінансових результатів.

Ключові показники ефективності інноваційно-інвестиційного проєкту наведені у таблиці 3.7.

Отримані результати свідчать про високу економічну ефективність проєкту. Позитивне значення чистої теперішньої вартості та високий рівень внутрішньої норми прибутковості підтверджують доцільність інвестування коштів у впровадження системи точного землеробства.

Таблиця 3.7

**Ключові показники впровадження проекту «Впровадження системи
точного землеробства»**

Показники	Значення
Інвестиції для впровадження технології, млн. грн.	10,85
Чиста теперішня вартість (NPV) проекту, млн. грн	8,42
Внутрішня норма прибутковості проекту (IRR), %	27,6
Термін окупності проекту, років	3,2
Дисконтований термін окупності проекту, років	3,8

Джерело сформоване автором

Необхідно також враховувати ризики, пов'язані з реалізацією проекту. До основних ризиків належать: нестабільність цін на сільськогосподарську продукцію, можливі технічні збої у роботі обладнання, недостатній рівень підготовки персоналу та обмеженість фінансових ресурсів. Для мінімізації ризиків доцільно передбачити поетапне впровадження проекту, проведення навчання працівників, а також використання різних джерел фінансування, що дозволить зменшити фінансове навантаження на підприємство та забезпечить більш ефективну реалізацію проекту.

Таким чином, економічне обґрунтування інноваційно-інвестиційного проекту свідчить про його доцільність і ефективність. Реалізація проекту забезпечить зростання економічних результатів діяльності СВК «Ружинський», підвищення ефективності використання ресурсів, зміцнення конкурентних позицій підприємства та створення умов для його довгострокового розвитку.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі обґрунтовано основні напрями удосконалення механізму ціноутворення на продукцію СВК «Ружинський» та визначено перспективи підвищення ефективності господарської діяльності підприємства. Встановлено, що в сучасних умовах функціонування аграрного ринку ефективність цінової політики значною мірою залежить від здатності підприємства адаптуватися до змін ринкової кон'юнктури, оптимізувати витрати та впроваджувати інноваційні технології виробництва.

Обґрунтовано доцільність реалізації інноваційно-інвестиційного проєкту із впровадження системи точного землеробства, що передбачає використання сучасної техніки з GPS-навігацією, автоматизованих систем управління та програмного забезпечення для аналізу виробничих процесів. Доведено, що впровадження інновацій дозволить підвищити урожайність сільськогосподарських культур, скоротити витрати на добрива, паливе та технічне обслуговування, а також покращити якість продукції та підвищити її конкурентоспроможність.

Проведене економічне обґрунтування підтвердило ефективність запропонованого проєкту. Зокрема, чиста теперішня вартість (NPV) становить 8,42 млн грн, внутрішня норма прибутковості (IRR) – 27,6 %, а термін окупності проєкту – 3,2 роки, що свідчить про економічну доцільність інвестування коштів у впровадження системи точного землеробства. Прогнозні розрахунки доводять про стабільне зростання виручки, чистого прибутку та позитивний грошовий потік протягом усього періоду реалізації проєкту.

Отже, реалізація запропонованих заходів сприятиме підвищенню ефективності механізму ціноутворення, зміцненню конкурентних позицій СВК «Ружинський», покращенню фінансових результатів та забезпеченню довгострокового стабільного розвитку підприємства в умовах сучасного аграрного ринку.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У кваліфікаційній роботі досліджено теоретичні, методичні та практичні основи удосконалення механізму ціноутворення на продукцію СВК «Ружинський». У процесі дослідження встановлено, що ціноутворення є одним із ключових елементів системи управління підприємством, який безпосередньо впливає на рівень прибутковості, конкурентоспроможності та фінансової стійкості аграрного товаровиробника.

У ході дослідження узагальнено наукові підходи до сутності механізму ціноутворення та визначено, що він являє собою систему взаємопов'язаних методів, принципів, інструментів і управлінських рішень, спрямованих на формування економічно обґрунтованої ціни продукції з урахуванням витрат виробництва, попиту, ринкової кон'юнктури та конкурентного середовища.

За результатами аналізу господарської діяльності СВК «Ружинський» встановлено, що підприємство має стабільний виробничий потенціал та спеціалізується переважно на виробництві зернових культур і молока. У структурі товарної продукції найбільшу частку займають кукурудза на зерно, соняшник та молоко, що формують основну частину доходів підприємства. Протягом 2023–2025 рр. спостерігалось зростання валового доходу, чистого прибутку, урожайності сільськогосподарських культур та продуктивності праці, що свідчить про позитивну динаміку розвитку господарства. Водночас дослідження показало, що на підприємстві існують проблеми, пов'язані зі зростанням собівартості продукції, підвищенням витрат на енергоносії, пальне, корми та матеріальні ресурси.

Незважаючи на покращення фінансових результатів, окремі види продукції тваринництва залишаються збитковими, що негативно впливає на загальний рівень рентабельності підприємства. Аналіз цінової конкурентоспроможності підтвердив, що найбільш конкурентними є продукція рослинництва, тоді як у галузі тваринництва необхідне вдосконалення цінової та витратної політики. У роботі обґрунтовано напрями удосконалення механізму ціноутворення на продукцію СВК «Ружинський». Встановлено, що підвищення ефективності цінової політики

підприємства повинно здійснюватися шляхом: оптимізації структури витрат виробництва; зниження собівартості продукції; впровадження сучасних ресурсозберігаючих технологій; систематичного моніторингу ринкової кон'юнктури; застосування диференційованого підходу до встановлення цін; використання сучасних інформаційно-аналітичних систем управління.

Важливим напрямом підвищення ефективності механізму ціноутворення визначено реалізацію інноваційно-інвестиційного проєкту із впровадження системи точного землеробства. Проведені розрахунки підтвердили економічну доцільність проєкту, оскільки його реалізація забезпечує зниження виробничих витрат, підвищення урожайності, покращення якості продукції та зростання прибутковості підприємства. Розраховані показники ефективності свідчать про позитивне значення чистої теперішньої вартості проєкту, високий рівень внутрішньої норми прибутковості та прийнятний строк окупності інвестицій.

Отже, реалізація запропонованих заходів сприятиме підвищенню ефективності механізму ціноутворення, зміцненню конкурентних позицій СВК «Ружинський», зростанню прибутковості господарської діяльності та забезпеченню стабільного довгострокового розвитку підприємства в сучасних умовах функціонування аграрного ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: підручник. Київ: КНЕУ, 2020. 624 с.
2. Балабанова Л. В., Холод В. В. Маркетинг підприємства: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 612 с.
3. Бойчик І. М. Економіка підприємства: підручник. Київ: Кондор, 2022. 378 с.
4. Бутенко Н. В. Основи маркетингу: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 296 с.
5. Васильців Т. Г., Волошин В. І. Конкурентоспроможність підприємств в умовах нестабільного середовища. Економіка та держава. 2021. № 8. С. 12–17.
6. Герасимчук В. Г. Стратегічне управління підприємством. Київ : КНЕУ, 2021. 360 с.
7. Давиденко Н. М. Цінова політика підприємства в умовах конкуренції. Інвестиції: практика та досвід. 2022. № 4. С. 35–40.
8. Дикань В. Л., Назаренко І. Л. Управління витратами підприємства: навч. посіб. Харків: УкрДУЗТ, 2021. 240 с.
9. Економіка підприємства: підручник / за ред. С. Ф. Покропивного. Київ: КНЕУ, 2020. 528 с.
10. Жмайлов В. М. Ціноутворення в системі управління підприємством. Агросвіт. 2021. № 19–20. С. 48–53.
11. Ілляшенко С. М. Маркетингові дослідження: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 192 с.
12. Калетнік Г. М. Розвиток аграрного сектору економіки України. Економіка АПК. 2022. № 5. С. 6–17.
13. Ковальчук І. В. Економіка підприємства: навч. посіб. Київ: Знання, 2021. 679 с.
14. Котлер Ф., Армстронг Г. Основи маркетингу. Київ: Діалектика, 2021. 880 с.
15. Крикавський Є. В. Маркетингова політика підприємства: навч. посіб. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2020. 316 с.

16. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством. Київ: КНТЕУ, 2021. 824 с.
17. Мазаракі А. А., Ушакова Н. Г. Економіка торговельного підприємства. Київ: КНТЕУ, 2020. 800 с.
18. Мельник Л. Г. Економіка підприємства в умовах сталого розвитку. Суми : Університетська книга, 2021. 412 с.
19. Мних Є. В. Економічний аналіз: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 630 с.
20. Нечипорук Л. В. Особливості ціноутворення на аграрну продукцію в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. 2023. № 51. С. 85–91.
21. Окландер М. А. Маркетингова цінова політика: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 284 с.
22. Онищенко С. В. Управління конкурентоспроможністю підприємства. Економіка і регіон. 2021. № 4. С. 112–118.
23. Павленко А. Ф. Маркетинг: підручник. Київ: КНЕУ, 2020. 600 с.
24. Портер М. Конкурентна стратегія. Київ : Наш Формат, 2020. 424 с.
25. Примак Т. О. Маркетингова політика ціноутворення підприємства. Київ: Атіка, 2021. 328 с.
26. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посіб. Київ: Знання, 2021. 654 с.
27. Скопенко Н. С. Управління витратами та прибутком підприємства. Економіка та держава. 2022. № 10. С. 42–47.
28. Ткаченко Н. М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність: підручник. Київ: Алерта, 2021. 928 с.
29. Фатхутдінов Р. А. Стратегічний маркетинг: підручник. Київ: Кондор, 2020. 448 с.
30. Череп А. В. Управління конкурентоспроможністю підприємства: монографія. Запоріжжя: ЗНУ, 2022. 408 с.
31. Шершньова З. Є. Стратегічне управління: підручник. Київ: КНЕУ, 2021. 699 с.
32. Юрчишин В. В. Формування цінової політики аграрних підприємств в

умовах ринкових трансформацій. Економіка АПК. 2024. № 7. С. 54–61.

33. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: [Законодавство України](#)

34. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: [Законодавство України](#)

35. Закон України «Про ціни і ціноутворення» від 21.06.2012 № 5007-VI. URL: [Законодавство України](#)

36. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: [Державна служба статистики України](#)

37. Національний банк України. Інфляційний звіт 2025. URL: [Національний банк України](#)

38. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Офіційний сайт. URL: [Міністерство аграрної політики та продовольства України](#)

39. Міністерство економіки України. Офіційний сайт. URL: [Міністерство економіки України](#)

40. Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року. Міністерство аграрної політики та продовольства України, 2024. URL: [Міністерство аграрної політики та продовольства України](#).